

Гузель Јахина

ЈЕДАН ДАН

Зулејха отвара очи. Мрачно је, као у подруму. Поспано уздишу гуске иза танке завесице. Месечно ждрече шљапка уснама тражећи мајчино виме. Иза прозорчића код узглавља – потмули јаук јануарске мењаве. Али из рупа не дува – хвала Муртази, запушио је прозоре пре мразева. Муртаза је добар домаћин. И добар муж. Он громогласно и сочно хрче у мушкој половини куће. Спава тврдо, сан му је најдубљи пред зору.

Куцнуо је час. Алаше Свемогући, дај да остварим замисао – док се нико не пробуди.

Зулејха нечујно спушта на под једну босу ногу, па другу, ослања се о пећ и устаје. Ноћас се пећ охладила, нема топлоте, хладан под јој прљави стопала. Не сме да се обује – у котам¹ не може да прође нечујно, шкрипнуће нека подна даска. Није важно, Зулејха ће да истрпи. Држећи се руком за храпави бок пећи, пробија се према излазу из женске половине. Овде је уско и тесно, али она памти сваки ћошак, сваку избочину – пола живота по ваздан клизи тамо-амо, као клатно: од казна – на мушку половину, са пуним и врућим пиалама, са мушке половине – назад, са празним и хладним.

Колико година је удата? Петнаест, од својих тридесет? То је чак више од пола живота, по свој прилици. Мораће да упита Муртазу, кад буде расположен – да израчуна.

Да не запне о ћилим. Да не удари босом ногом о ковани сандук десно поред зида. Да прекорачи шкрипаву даску код кривине пећи. Да безвучно шмугне иза цицане завесе која раздваја женски од мушкаог дела брвнаре... Ево, већ су и врата близу.

Муртазино хркање је све ближе. Спавај, спавај, ради Алаха. Жена не сме да се крије од мужа, али шта да се ради – мора се.

¹ Кота (татарски) – кратке кућне ваљенке, чизмице од пушта.

Сада је најважније да не пробуди животиње. Оне обично спавају у зимској штали, али по јаким мразевима Муртаза заповеда да младунчад и живину унесе у кућу. Гуске се не мрдају, али ждребе је цакнуло копитом, затресло главом – пробудило се, ђаволче. Биће добар коњ, осетљив. Она пружа руку кроз завесицу, додирује баршунасту њушку: смири се, своји смо. Оно јој захвално дахће у длан – препознаје. Зулејха брише мокре прсте о ноћну кошуљу и раменом благо гура врата. Тешка су, за зиму обложена пустенином, једва се подају, кроз отвор улеће бодљикав, ледени облак. Закорачила је и прешла преко високог прага – још јој је само фалило да управо сада згази на праг и узнемири кућне духове, пу-пу! – и обрела се у трему. Притвара врата, леђима се ослања о њих.

Слава Алаху, део пута је пређен.

У трему је хладно, као напољу – штита јој кожу, кошуља је не греје. Кроз рупе у поду ударају струје леденог ваздуха у босе табане. Али то није страшно.

Страшно је иза наспрамних врата.

Убирли карчик – Вампирка. Зулејха је тако назива у себи. Слава Свевишњем, свекрва не живи у истој брвнари с њима. Муртазина кућа је пространа, од две брвнаре, спојене заједничким тремовима. На дан кад је четрдесетпетогодишњи Муртаза довео у кућу петнаестогодишњу Зулејху, Вампирка је, с мученичком тугом на лицу, сама превукла своје многобројне сандуке, дењкове и посуђе у гостинску брвнару и заузела је у целини. „Не дирај!” – викнула је претеће сину, када је покушао да јој помогне у селидби. И два месеца није говорила са њим. Исте године је почела брзо и безнадежно да слепи, а после неког времена – и да глуви. После две године била је слепа и глува, као камен. Али зато је сада много причала, никако да престане.

Нико није знао колико јој је заиста било година. Она је тврдила да има сто. Муртаза је недавно сео да израчуна, дуго је седео – и објавио: мајка је у праву, заиста јој је око сто година. Он је био позно дете, а сада је већ и сам – готово старац.

Вампирка се обично буди пре свих и износи у трем своје брижљиво чувано благо – луксузну ношу од млечнобелог мермера са нежно-плавим различцима на боку и чудноватим поклопцем (Муртеза јој је једном довезао ношу на поклон из Казања). Зулејха мора да скаче на свекрвин позив, да испразни и пажљиво опере драгоцену посуду – први посао, пре него што заложи пећ, замеси тесто и изведе краву на пашу. Тешко њој ако преспавала то јутарње буђење. За петнаест година Зулејха је преспавала двапут – и забранила је себи и да се сећа шта је било после.

Иза врата је за сада – тишина. Па, Зулејха, мокра кокошко, пожури. Мокра кокошка – жебегјан тавик – први пут ју је назвала Вампирка. Зу-

лејха није ни приметила како је после неког времена и сама почела да назива себе тако.

Она се прикрада у дубину трема, према степеништу за таван. Напи-пава глатко отесан гелендер. Степениште је стрмо, озебле даске једва чујно шкрипуцкају. Одозго допире дах хладног дрвета, ледене прашине, суве траве и једва осетног мириса сувог гушчјег меса. Зулејха се пење - бука међаве је све ближа, ветар туче о кров и завија у угловима.

На тавану одлучује да бауља - ако хода, шкрипаће даске тачно изнад главе заспалог Муртазе. Али бауљањем ће да шумгне, тежина јој је незнатна, Муртаза је диже једном руком, као овна. Она повлачи до груди ноћну кошуљу, да јој се не испрља у прашини, упреда је, а крај ставља у зубе - и пипајући, провлачи се између сандука, корпи, дрвених алатки, марљиво бауља преко попречних греда. Челом удара о зид. Најзад.

Придиже се, извирује кроз мали тавански прозор. У тамносивој предјутарњој магли једва се назире снегом завејане куће родног Јулбаша. Муртаза је једном бројао - има више од сто дворишта. Велико село, што кажу. Сеоски пут, равномерно се извијајући, као река, губи се иза хоризонта. Понегде су у кућама већ упалили светло. Брже, Зулејха.

Она устаје и извија се увис. У шаци јој је нешто тешко, глатко, крупних бубуљица - суво гушчје месо. Желудац јој сместа задрхта, захтевно крчи. Не, не сме да дира гушчетину. Испушта месо, иде даље. Ево! Лево од таванског прозорчића висе велике и тешке, на мразу стврднуте поле које шире једва осетан мирис воћа. Јабучна пастила.² Марљиво је прокувана на пећи, уредно развучена по широким даскама, брижљиво просушена на крову, да упија жарко августовско сунце и прохладне септембарске ветрове. Може да се одгриза по сасвим мало, па дуго сиса котрљајући храпаво кисело парче под непцима, а може да се натрпа у уста и жваће, жваће еластична маса, понекад пљујући семенке у длан... Уста су јој се у трену напунила пљувачком.

Зулејха кида неколико листића са узице, чврсто их савија и завлачи под мишку. Превлачи руку преко осталих - много, остало их је још врло много. Муртаза не мора да се досети.

А сада - назад.

Чучнула је и бауља према степеништу. Свитац пастиле јој смета да се креће брзо. Ето, па она је заиста - мокра кокошка, није јој пало на памет да понесе неку торбу. Степеништем силази лагано: ноге не осећа - укочиле су се, обамрле табане мора да искоси, на бок. Када је стала на последњи степеник, бучно се отворише Вампиркина врата и у црном отвору појави се светла, једва видљива силуэта. Удари о под тешки штап.

² Пастила - слаткиш руске кухиње, прави се од умућеног пиреа од киселих јабука, меда и шећера, па танко наноси на даске и суши. - (Прим. прев.)

- Има ли кога? - пита Вампирка мраком својим ниским, мушким гласом. Зулејха замире. Срце јој стаје, стомак се скупила у ледену грудву. Није успела... Пастила испод пазуха се открављује, топи.

Вампирка прави корак напред. За петнаест година слепила научила је кућу напамет - у њој се креће сигурно, слободно.

Зулејха узлеће преко два степеника увис, лактом чвршће стискајући уза се омекшалу пастилу.

Старица окреће подбрадак на једну, па на другу страну. Јер ништа не види, не чује - али осећа, матора вештица. Права је реч - Вампирка. Штап удара гласно - ближе, све ближе. Ех, пробудиће Муртазу...

Зулејха прескаче још неколико степеника навише, стиска се уз гелендер, облизује пресушене усне.

Бела силуета застаје у подножју степеништа. Чује се како старица њуши, ноздрвама бучно увлачи ваздух. Зулејха приноси дланове уз лице - тако је, мирише на гушчетину и јабуке. Одједном Вампирка спретно изводи напад испред себе и из све снаге удара дугим штапом по басамцима степеништа, као да их сече мачем попола. Крај штапа фијуче негде сасвим близу, и уз звекет се зарива у даску, на пола прста од Зулејхиног босог стопала. Тело слаби, као да јој се тесто разлива по стопалима. Ако матора вештица удари још једном... Вампирка мумла нешто неразговорно, повлачи штап према себи. Пригушено звечи ноша у мраку.

- Зулејха! - виче продорно Вампирка у синовљевој половину брвнаре. Тако обично почиње јутро у кући.

Зулејха осушеним грлом гута грудву чврсте пљувачке. Зар је прошло? Брижно намештајући стопала, силази степеништем. Чека неколико тренутака.

- Зулејха-а-а!

А ево, сад је прави час. Свекрва не воли да понавља трећи пут. Зулејха притрчава Вампирки - Летим, летим, мама! - и узима јој из руку тешку ношу, покривену топлим лепљивим испарењима, као што то чини сваког дана.

- Дошла си, мокра кокошко - звоца ова. - Само си за спавање и способна, ленчуго...

Муртаза се вероватно пробудио од буке, може да бане у трем. Зулејха под мишком стиска пастилу (да је не изгуби напољу!), ногама напишава нечије ваљенке на поду и искаче напоље. Међава је туче у груди, шчепава у чврсту песницу и покушава да је макне с места. Кошуља јој се диже као звоно. Доксат се за ноћ претворио у смет - Зулејха силази, ногама једва набасавалући на степенике. Упада готово до колена, иде према клозету. Бори се са вратима, отварајући их против ветра. Садржину ноше избацује у залеђену рупу. Када се врати у кућу, више нема Вампирке - отишла је у своје одаје.

На прагу је дочекује поспани Муртаза, у руци – петролејска лампа. Жбунасте обрве скупљене у корену носа, боре на образима, згужваним од спавања, дубоке, као да су усечене ножом.

– Полудела си, жено? У међаву – гола!

– Тек сам изнела мамину ношу – и враћам се...

– Опет хоћеш пола зиме да се излежаваш болесна? И сву кућу свалиш на мене?

– Шта ти је, Муртаза! Нисам уопште озебла. Види! – Зулејха пружа напред јарко црвене дланове, чврсто притискајући лактове уз струк – испод мишке јој штрчи пастила. Види ли се испод кошуље? Тканина се уквасила у снегу, приања јој уз тело.

Али Муртаза се љути, чак и не гледа у њу. Пљује у страну, раширеном шаком милује обријану лобању, рашчешљава разбарушену браду.

– Дај ми да једем. А кад рашчистиш двориште – спреми се. Идемо по дрва.

Зулејха ниско климну главом и шмутну иза паравана.

Успело је! Успело јој је! Ето, Зулејха, ето, мокра кокошко! Ево пле-на: две згужване, усукане, слепљене крпице најкусније пастиле. Хоће ли успети да је однесе данас? И где да сакрије ово богатство? У кући не сме да остави: у њиховом одсуству Вампирка рије по стварима. Мораће да носи са собом. Опасно је, наравно. Али данас је Алах, изгледа, на њеној страни – мора успети.

Зулејха чврсто замотава пастилу у дугу крпицу и обмотава је око појаса. Одозго спушта поткошуљу, облачи куљмек³, димије. Плете кике и забрађује мараму.

Густи мрак иза прозорчића код узглавља њеног лежаја постаје течан, разблажује се слабуњавом светлошћу облачног зимског јутра. Зулејха размиче завесице – све је боље од рада у мраку. Петролејка, која стоји на углу пећи, баца мало косе светлости и на женску половину, али економични Муртаза је заврнуо фитиљ тако ниско да се пламичак готово не види. Није страшно, она би и везаних очију могла да ради све.

Почиње нови дан.

Још пре подне стишала се јутрошња међава, и сунце је прогледало на убедљиво заплавелом небу. Кренули су по дрва.

Зулејха седи на задњем делу санки, леђима окренута Муртази, и гледа у далеке куће Јулбаша. Зелене, жуте и тамноплаве, као дречаве печурке извирују испод сметова. Високе беле свеће дима чиле у небеском плаветнилу. Гласно и укусно хруска снег испод саоника. Понекад фркће и одмахује гривом Сундугач⁴, чила на мразу. Стара овчја кожа под

³ Куљмек – татарска женска одећа, хаљина.

⁴ Сундугач – Славужка.

Зулејхом греје. А на стомаку јој се загрева заветна крпица – и она је греје. Данас, само кад би успела да однесе данас...

Руке и леђа је тиште – ноћас је навејало много снега, па се Зулејха дуго заривала лопатом у сметове док је у дворишту пртила широке стазице: од доксата до великог амбара, па до малог, до клозета, до зимске штале, до задњег дворишта. После рада прија јој да доколичи на одмерено трукавим санкама – да седне што удобније, завуче се што дубље у мирисну опаклију, да угура укочене шаке у рукаве, спусти подбрадак на груди и склопи очи...

– Пробуди се, жено, стигли смо.

Грдосије дрвећа окружују санке. Бели јастуци снега су на јеловим гранама и широким главама борова. Иње на брезовим гранама, танким и дугим, као женска коса. Моћни бедеми сметова. Ћутање – на много врста унаоколо.

Муртаза привезује плетене крпље на ваљенке, скаче са санки, забације пушку на раме, задева велику секиру за појас. У руке узима штапове-подупираче и, не осврћући се, уверено прти стазу у честар. Зулејха – за њим.

Шума поред Јулбаша је добра, богата. Лети храни сељаке крупном јагодом и слатком зрнастом малином, у јесен – мирисним печуркама. Дивљачи је много. Из дубине шуме тече Чишме – обично је умиљата, плитка, пуна брзих риба и тромих ракова, али у пролеће је силовита, чангризава, набујала од отопљеног снега и прљавштине. У време Велике глади спасавале су их само оне – шума и река. Па и Алахова милост, наравно.

Данас је Муртаза отишао далеко, готово до краја шумског пута. Тај пут је био прокрчен у давнини и водио је до границе светлог дела шуме. Затим се заривао у Крајњу пољану коју је окруживало девет кривих борова, и прекидао се. Даље није било пута. Шума се завршавала – почињала је непроходна прашума, шикара оборених стабала, станиште дивљих звери, шумских духова и свакакве нечисте силе. Вековне црне јеле оштрих врхова, налик на копља, расле су тако често у прашуми да коњ није могао проћи. А светлог дрвећа – риђих борова, пегавих бреза и плавих хрстова – тамо уопште није било.

Говорили су да се кроз прашуму може проћи до земље Маријаца – ако се иде од сунца, много дана узастопно. Ма, који ће човек здравог разума да се одлучи на то?! Чак и у доба Велике глади сељаци нису смели да пређу преко границе Крајње пољане: обједали су кору дрвећа, самлели жиреве са хрстова, раскопали мишје рупе у потрази за житарицама – у прашуму нису ишли. А ко је отишао – више га нису видели.

Зулејха застаје за тренутак, да постави на снег велику корпу за суво грање. Узнемирено се осврће – ипак је Муртаза без потребе отишао тако далеко.

– Још си далеко, Муртаза? Кроз дрвеће више не видим Сундугачу.

Муж јој не одговара – у целцу до појаса пробија се напред, упирући се дугим штаповима у сметове и широким крпљама сабијајући хрускави снег. Само му се изнад главе стално диже облачић ледене паре. Најзад је стао поред праве, високе брезе са раскошном квргом чаге, па одобравајуће пљеска по стаблу: ево, ову.

Прво утапкава снег наоколу. Затим Муртаза скида опаклију, хвата чвршће искривљену држалицу, секиру је упериио у зрак светлости између дрвећа (туда ћемо је обарати) – и почиње да сече.

Оштрица сева на сунцу и улази у брезов бок уз кратко звонко «чах». „Ах! Ах!” – одзива се ехо. Секира теше дебелу кору, чудновато исцртану црним гукама, затим се зарива у нежнорумено месо дрвета. Иверје пршти, као сузе. Одјек испуњава шуму.

И у прашуми се чује, мисли узнемирено Зулејха. Она стоји мало по-даље, у снегу до појаса, обухватила је корпу – и гледа како Муртаза сече. Далеко, снажно замахује, гипко савија алатку и прецизно гађа секиром у исцепану белу пукотину на боку дрвета. Јак је мушкарац, велики. И ради вешто. Дobar муж јој је запао, грех је да се жали. Она лично је ситна, једва сеже до рамена Муртази.

Ускоро бреза почиње да подрхтава јаче, да стење гласније. Секиром направљена рана у стаблу личи на уста, разјапљена у немом крику. Муртаза баца секиру, отреса гране и гранчице са рамена, главом показује Зулејхи: помажи. Они се заједнички упиру раменима у храпаво стабло и гурају га – јаче, јаче. Крцкави тресак – и бреза се гласним опроштајним јауком стропоштава на земљу, дижући у небо облак снежне прашине.

Муж је оседлао покорено дрво и са њега креше дебеле гране. Жена лomi танке и сакупља их у корпу са сувим грањем. Раде дуго, ћутке. Пуцају крста, рамена се наливају умором. Руке мрзну, мада су у рукавицама.

– Муртаза, а је ли истина да је твоја мајка због младости ишла у прашуму на неколико дана и вратила се здрава и читава? – Зулејха исправља леђа и извија се у струку, одмарајући се. – Мени је причала абистај⁵, а њој – њена бака.

Овај не одговара, опробава се секиром на кривој чворнатој грани која штрчи из стабла.

– Ја бих умрла од страха, кад бих се обрела тамо. Мени би се одмах ноге одсекле, сигурно. Лежала бих на земљи, склопила очи – и молила се непрестано, док год ми се мрда језик.

⁵ Абистај – супруга духовног лица.

Муртаза удара снажно и грана гипко одскакује у страну, пиштећи и подрхтавајући.

– Али кажу да у прашуми не делују молитве. Молио се – не молио се, свеједно – настрадаћеш... Шта ти мислиш... – Зулејха снижава глас: ... постоје ли на земљи места на која не допире Алахов поглед?

Муртаза широко замахује и дубоко утерује секиру у трупац који звони на мразу. Скида шубару, дланом отире поцрвенелу, голу лобању која цепти од врућине и с уживањем пљује пред ноге.

Опет се лаћа посла.

Убрзо је корпа за грање пуна – њу не може да подигне, само да је вуче за собом. Бреза је окресаних грана и исечена на неколико трупаца. Дуге гране леже у уредним нарамцима наоколо, на сметовима.

Нису ни приметили кад се почело смркавати. Када је Зулејха дигла очи према небу, сунце је већ било скривено иза поцепаних комадића облака. Налеће јак ветар, звижди и завија дижући снег.

– Хајдемо кући, Муртаза, опет почиње мећава.

Муж не одговара, наставља да обавија узицама дебеле нарамке дрва. Када је готов и последњи нарамак, мећава између дрвећа већ завија, као вук, отегнуто и злобно.

Он јој крзненом рукавицом показује трупце: прво да их превучемо. Четири трупаца су међу нацепаним бившим грананама, сваки је дужи од Зулејхе. Муртаза, уз повик, одваја од земље један крај најдебљег трупаца. Зулејха се лаћа другог. Она не успева да га подигне одмах, дуго се петља прилагођавајући се дебелом и храпавом дрвету.

– Ајде! – узвикује нестрпљиво Муртаза. – Жено!

Најзад се снашла. Обухватила је трупац обема рукама, приљубила се грудима уз румену белину свежег дрвета које јој се кези дугим, оштрим иверчицама. Крећу се према санкама. Иду лагано. Руке јој дрхте. Само да га не испусти, Свевишњи, само да не испусти. Ако ти падне на ногу – остајеш богаљ за читав живот. Њој је врућина – врели млазеви сливају јој се низ леђа и стомак. Заветна крпица испод груди се кроз уквасила – пастила ће бити слана. Није то ништа, само кад би данас успела да је однесе...

Сундугач послушно стоји на истом месту, лено премешта ноге. Ове зиме је вукова мало, супхан Алах⁶, зато се Муртаза не боји да задуго оставља коња самог.

Када су натоварили трупац на санке, Зулејха пада поред њега, скида рукавице, олабављује мараму на врату. Дисање јој је болно, као да је трчала колико је ноге носе, главом без обзира, кроз читаво село.

Муртаза, не говорећи ни речи, корача назад, према дрвима. Зулејха је скизнула са санки и вуче се за њим. Превлаче остале трупце. Затим нарамке дебелих дрва. Затим танких.

⁶ Супхан Алах – Свети је Алах.

Када су дрва сложена на санке, шума је већ покривена густим зимским сутоном. Код пања свеже посечене брезе остала је једино Зулејхина корпа.

– Суво грање ћеш сама да донесеш – добацује јој Муртаза и лаћа се учвршћивања дрва.

Ветар се разиграо, није шала, срдито баца облаке снега на све стране и замеће трагове које су угазили људи. Зулејха притиска рукавице уз груди и једва приметном стазицом јури у таму шуме.

Док је стигла до познатог пања, корпа је већ била завејана. Са жбуна одлама грану и база наоколо забадајући прут у снег. Ако је изгуби – лоше јој се пише. Муртаза ће да је изгрди и охлади се, али ето, Вампирка – та ће је с уживањем испсовати, излиће отров, спомињаће јој ту корпу до саме смрти.

Али ево је, ту је, мила! Зулејха извуче тешку корпу испод дебелог намета снега и одахну с олакшањем. Може да се врати. Али куда да иде? Наоколо свирепо плеше мећава. Беле бујице снега стреловито вилтају по ваздуху увис и доле, затрпавајући Зулејху, обавијајући је и хватајући у замку. Небо, као огромна сива вата лебди између оштрих врхова јела. Дрвеће унаоколо налило се помрчином и постало налик једно на друго, као сенке.

Стазе више нема.

– Муртаза! – виче Зулејха, у уста јој се баца снег. – Муртаза-а-а!...

Мећава пева, звони, звижди јој одговор.

Тело јој слаби, ноге постају пршке, као да су и саме од снега. Зулејха седа на пањ леђима према ветру, једном руком придржава корпу, а другом оковратник опаклије. Не сме да мрда с места – залутаће. Најбоље је да чека овде. Може ли Муртаза да је остави у шуми? Ала би се Вампирка обрадовала... А шта је са набављеном пастилом? Зар бадава?

– Муртаза-а-а!

Из снежног облака избија велика тамна фигура са шубаром. Муртаза чврсто хвата жену за рукав и вуче је за собом кроз вејавицу.

Не дозвољава јој да седне на санке – дрва је много, неће издржати коњ. Тако и иду: Муртаза спреда, водећи Сундугачу за узде, а за њим Зулејха, држећи се за задњи део кола и једва мрдајући ногама, које су се саплитале. У ваљенке јој се набио снег, али нема снаге да га истресе. Сада мора – успети да корача. Да покреће ноге: десну, леву, десну, леву... Па хајде, Зулејха, мокра кокошко. Сама знаш: ако заостанеш за санкама – теби је крај, Муртаза неће да примети. Тако ћеш и да се смрзнеш у шуми.

Али ипак, он је добар човек – вратио се по њу. Могао би и да је остави тамо, у шипрагу – кога боли брига је ли она жива или није. Могао би да каже: залутала у шуми, нисам је нашао – сутрадан се нико не би ни сетио ње...

Испоставља се, могућно је корачати и затворених очију. Тако је чак и најбоље – ноге раде, али очи се одмарају. Најважније јој је да се чврсто држи за санке, да не раставља прсте...

Снег је болно удара у лице, упада јој у нос и уста. Зулејха придиже главу, отреса га. Сама – лежи на земљи, испред ње је задњи део санки које се удаљавају, наоколо – бели вртлог међаве. Устаје, сустиже санке, качи се за њих што чвршће. Решава да не затвара очи све до саме куће.

Улазе у двориште тек по мраку. Истоварају дрва у дрвљаник (Муртаза ће сутра да их нацепа), испрежу Сундугачу, покривају санке.

Окна, покривена густим ињем, на Вампиркиној страни су мрачна, али Зулејха зна: свекрва осећа њихов долазак. Сада стоји испред прозора и послушкује кретање подних дасака: чека да најпре задрхте од удара улазних врата, па после да се гипко затресу под газдиним тешким корацима. Муртаза ће да се свуче, окупа од пута – и оде на мајчину половину. Он то назива вечерњи разговор. О чему може да разговара са глувом старицом? Зулејха не разуме. Али ти разговори су били дуги, понекад су трајали сатима. Муртаза је излазио од мајке спокојан, смирен, могао је чак и да се осмехне или нашали.

Данас тај вечерњи састанак иде наруку Зулејхи. Чим је муж обукао чисту кошуљу и отишао код Вампирке, Зулејха набацује на рамена још непросушену опаклију и излеће из брвнаре.

Вејавица затрпава Јулбаш крупним, немилосрдним снегом. Напољу Зулејха иде уз ветар, ниско сагнута напред, као у молитви. Малени прозори кућа, осветљених пријатним жутим светлом петролејки, једва провирују у помрчини.

Ево и ограде око села. Овде, испод плота последње куће, носом према пољу, репом према Јулбашу, живи басу капка ијасе – дух ограде око села. Зулејха га није видела, али кажу, веома је љут, чангризав. А како би иначе? Такав му је посао: да зле духова тера од села, да их не пушта преко ограде, а кад сељацима искрсне каква молба шумским духовима – да им помогне, буде посредник. Озбиљан посао – није њему до весеља.

Зулејха раскопчава опаклију, дуго чепрка по наборима куљмека, размотавајући влажну крпицу на појасу.

– Извини што те често узнемиравам – говори она у међаву. – Ти ми и овога пута – помози, не одбијај ме.

Угодити духу – није лако. Треба знати шта који дух воли. Станарка тремова, бичура, на пример – није пробирљива. Поставиш јој неколико неопраних тањира с остацима каше или супе – она полиже ноћу, и задовољна је. Саунска бичура је мало пробирљивија, њој дај лешнике или семенке. Дух штале воли тестенине, дух капије – издробљену љуску јаја. А ето, дух ограде око села – слаткише. Тако је њу учила мама.

Када је Зулејха први пут долазила да моли басу капка ијасе за услугу – да поразговара са зират ијасе, духом гробља, како би припазио на гробове кћери, покрио их снегом што топлије и отерао зловне мангупе шурале – донела му је бомбоне. Затим је теглила лешнике у меду, сипкаве кош-теле⁷, суво бобичасто воће. Пастилу доноси први пут. Хоће ли му се свидети?

Она разлепљује слепљене листове па по један баца испред себе. Ветар их прихвата и односи некуда у поље – завитлаће и завртеће их, па однети до јазбине басу капка ијасеу.

Ни један једини лист се није вратио назад, Зулејхи – дух ограде око села је примио част. Значи – испуниће јој молбу: својски ће да се заложу код духа гробља, наговориће га. Кћери ће лежати у топлом, на миру до самог пролећа. Зулејха се прибојавала да говори непосредно са духом гробља – ипак је она проста жена, није ошкеруче.⁸

Она захваљује басу капка ијасеу – ниско му се клања у мраку – и жури кући, што брже, док Муртаза није изашао од Вампирке. Када утрчава у трем, муж је још код мајке. Захваљује Свевишњем – длановима запахњује лице – да, данас је он заиста на страни Зулејхе.

У топлини је одједном спада умор. Руке и ноге су јој тучани, глава – ватна. Тело моли једно – мир. Она брзо потпаљује пећ, хладну од јутра. На сјакеу⁹ поставља трпезу за Муртазу, на њу слаже јела. Трчи у зимску шталу, потпаљује пећ и тамо. Полаже храну животињама, чисти за њима. Води ждребе код Сундугаче, на вечерњи подој. Музе Кјубелеку¹⁰, цеди млеко. Са високих киштеа¹¹ узима мужевљеве јастуке, растреса их (Муртаза воли да спава високо). Најзад може да оде на своје место, у запећак.

Обично на сандуцима спавају деца, а одраслим женама следује мали део сјакеа, одвојен од мушке половине чврстом завесом. Али петнаестогодишња Зулејха је била тако малог раста када је дошла у Муртазину кућу, да је Вампирка првог дана, пробадајући младу тада још светлим жућкастокестењастим очима, рекла: Та цврцинка неће пасти ни са сандука. И Зулејху су настанили на великом старом сандуку, тапацираном лименим листовима и сјајним испупченим ексерима. Од тада она више није расла – није било потребе да се пресели некуда. А сјаке је у потпуности заузео Муртаза.

⁷ Кош-теле – јело татарске кухиње, врста крофни.

⁸ Ошкеруче – родовска, наследна чуварка тајних знања, видарка.

⁹ Сјаке – велика клупа, широке причне.

¹⁰ Кјубелек – Лептирица (име краве).

¹¹ Киште – полица испод таванице, на којој се држи постељина.

Зулејха намешта на сандуку душек, ћебе, свлачи куљмек преко главе и почиње да расплеће кике. Прсти је не слушају, глава јој пада на груди. Кроз полусан чује – врата лупају: враћа се Муртаза.

– Ти си овде, жено? – пита с мушке половине. – Наложи-де сауну. Мама хоће да се окупа.

Зулејха зарива лице у шаке. За сауну је потребно много времена. Па још и да купа Вампирку... Где да смогне снагу? Да јој је још само неколико тренутака да, ево, овако поседи и не мрда. И снага би јој се вратила... и она би устала... и наложила...

– Наумила си да спаваш?! На таљигама спаваш, у кући спаваш. У праву је мама: ленчуга си!

Зулејха скаче.

Муртаза стоји пред њеним сандуком, у једној руци – петролејка са неједнаким пламичком унутра, широки подбрадак са дубоком јамicom у средини гневно је напет. Дрхтава мужевљева сенка покрива пола пећи.

– Трчим, трчим, Муртаза – каже промуклим гласом.

И трчи.

Најпре ће у снегу да рашчисти пут до сауне (јутрос није чистила – није знала да ће морати да је ложи). Затим ће да навади воде из бунара – двадесет кофа, Вампирка воли да се испљуска. Да наложи пећ. Да иза клупе баца лешнике бичури, како се не би шегачила, не би гасила пећ, не би пуштала дим, не би ометала парење. Да опере под. Да накваси метлице. Да скине са тавана суве траве: двозубице – за прање женских и мушких тајних места, нане – за укусну пару; да направи одвар. Да простре чист ћилим у предсобљу сауне. Да донесе чисто рубље – за Вампирку, за Муртазу, за себе. Да не заборави јастуке и бокал хладне воде за пиће.

Муртаза је поставио сауну у углу дворишта, иза амбара и штале. Пећ је правио по савременом методу: дуго се петљао са цртежима у часопису, донесеном из Казања, безвучно је мрдао уснама и превлачио широким ноктом по жутим страницама; неколико дана је слагао цигле, стално гледајући у цртеж. У казањском заводу пруског фабриканта Дизеа наручио је величину челичног казана – и поставио га тачно на предвиђену стрму избочину, глатко га премазао глином. Та пећ је грејала и сауну, и воду је брзо загревала, само је треба наложити – дивота, а не пећ. Сам мула-хазрет је долазио да види, затим је такву наручио за себе.

Док се руководила пословима, умор јој се сакрио негде дубоко, при-тајио се, сабио у клупко – или у потиљку, или у кичми. Ускоро ће да изађе – навалиће као чврст талас, обориће је с ногу, утопити. А кад ће бити још и то. Али за сада: сауна се угрејала – може позвати Вампирку да се купа.

Муртаза је улазио код мајке без куцања, али Зулејха је морала дуго и гласно да лупа ногама о под испред врата, како би старица била спремна за њен долазак. Ако је Вампирка била будна, осећала је дрхтање подних дасака и дочекивала снаху суровим погледом слепих очних дупљи. Ако је спавала – Зулејха је морала одмах да оде и дође касније.

Можда је заспала, понадала се Зулејха, упорно топћући пред улазом у свекрвину брвнару. Гура врата, кроз отвор помаља главу.

Три велике петролејске лампе у металним подметачима fine израде блиставо осветљавају пространу собу (Вампирка их увек пали за Муртазин вечерњи долазак). Под је до бакарног сјаја саструган танким ножем и истрљан речним песком (Зулејха је летос одрала сву кожу на прстима гланцајући га); снежнобела чипка на прозорима – жестоко уштиркана да се можеш посећи; на зиду између прозора – отмени црвено-зелени тастимал¹² и овално огледало, тако огромно да се Зулејха, кад је стајала пред њим, огледала сва, од главе до пете. Велики подни сат светлуца ћилибарским лаком, месингано клатно откуцава време лагано и неумољиво. Помало пуцкета жута ватра у високој каљевој пећи (њу је ложио Муртаза лично, Зулејхи није дозвољавано ни да је такне). Паучинасто танка свилена кашага¹³ испод таванице уоквирује собу, као скуп рам.

У почасном углу – туру – на моћном гвозденом кревету ливеног, шареног наслона, седи старица, тонући у брдима растресених јастука. На поду су јој ноге, у меким коте боје млека, навезеним пантљикама у боји. Глава, повезана дугом белом марамом на старачки начин, до самих разбарушених обрва, стоји право и тврдо на врату, отромбољеном као врећа. Високе и широке јагодице подупиру уске рупе очију, троугласте од млохавих очних капака који укосе висе са стране.

– Могу и да умрем чекајући док загрејеш сауну – каже мирно свекрва.

Уста су јој упала и изборана, као стара гушчја тртица, зуба готово да нема, али говори јасно, разговетно.

Како ти да умреш – мисли Зулејха улазећи у собу – још ћеш ти на мојој сахрани да причаш гадости о мени.

– Али не надај се, спремна сам да живим дуго – наставља ова. Одлаже на страну бројанице од јасписа, напипава у близини штап, поцрнео од времена. – Муртаза и ја ћемо све да надживимо, ми смо јаког корена и растемо од доброг дрвета.

Сад ће да говори о мом трулом корену, уздише осуђенички Зулејха доносећи старици дугу псећу јагу¹⁴, крзнени калпак и ваљенке.

¹²Тастимал – дуги везени пешкир.

¹³Кашага – волан по ивици матице у брвнари.

¹⁴Врста бунде, опаклија кроја хаљине.

– Није да си само житкокрвна. – Старица повлачи напред кошчату ногу, Зулејха јој опрезно изува коту, меку као паперје, и обува високу грубу ваљенку. – Ни растом, ни лицем ниси наочита. Можда ти је, наравно, у младости међу ногама било медом намазано, а испоставило се да ти и то место не пуца од здравља, а? Рађала си све саме девојчице – а ниједна није преживела.

Зулејха сувише снажно вуче другу коту, а старица вришти од бола.

– Лакше, девојко! Истину говорим, знаш и сама. Завршава се твој род, слабост, изрођава се. И то је добро: труо корен мора да сатрули, а здрав – живи.

Вампирка се ослања о штап, устаје с кревета и одмах постаје за читаву главу виша од Зулејхе. Подиже широки подбрадак, налик на копито, устремљује беле очи у таваницу:

– Свевишњи ми је данас послао сан о томе.

Зулејха набацује јагу на Вампиркина рамена, навлачи јој крзнени калпак, замотава јој врат меким шалом.

Алах је свемогућ, опет сан! Свекрва је ретко сањала, али то што јој је долазило на сан било је пророчко: чудновати, понекад језиви снови, пуни наговештаја и недоречености, у којима се будућност одражавала расплинуто и унакажено, као у мутном кривом огледалу. Чак и сама Вампирка није увек успевала да одгонетне њихов смисао. После неколико недеља или месеци обавезно се откривала тајна – нешто се догађало, најчешће лоше, ређе – добро, али увек – важно, што са изопаченом тачношћу понавља слику из сна, полузаборављеног до тог доба.

Стара вештица никад није погрешила. Хиљаду деветстопетнаесте, одмах после синовљеве свадбе, сањала је Муртазу како се вуче између црвеног цвећа. Сан нису умели да протумаче, али ускоро је у домаћинству избио пожар, до земље су изгорели амбар и стара сауна – и одгонетка је била нађена. После неколико месеци старица је ноћу сањала брдо жутих лобања са крупним роговима и предсказала епидемију шапа, који је покосио сву стоку у Јулбашу. Следећих десет година сањала је све саме тужне и страшне снове: дечје кошуљице како усамљено пливају по реци; колевке разбијене надвоје; пилад која се утапају у крви... За то време Зулејха је родила и одмах сахранила четири кћерке. Страшан је био и сан о Великој глади двадесет прве: свекрви се јавио ваздух, црн као чађ – људи су пливали у њему, као у води, и лагано се растварали, постепено губећи руке, ноге, главе.

– Још ћемо дуго да се знојимо овде? – старица нестрпљиво лупа штапом и прва се упућује према вратима. – Хоћеш да ме распариш пред излазак напоље и прехладиш?!

Зулејха журно заврће фитиље у петролејкама и хита за њом.

На доксату Вампирка застаје – не излази напоље. Зулејха прихвата свекрву за лакат – ова јој болно зарива дуге чворновате прсте у руку – и води је у сауну. Иду споро, опрезно премештајући ноге по непоузданом снегу – мећава се није стишала, и стазица је опет напола завејана.

– Шта, ти си чистила снег у дворишту? – подсмехује се половином уста Вампирка у предсобљу сауне, дозвољавајући да јој скине заснежену јагу. – Баш се види.

Врти главом, баца калпак на под (Зулејха жури да га подигне), напипава врата и сама улази у свлачионицу.

Мирише на распарено брезово лишће, двозубицу и свеже влажно дрво. Вампирка седа на широку дугу клупу поред зида и кочи се ћутке: дозвољава да је свуче. Зулејха јој прво скида белу мараму у тешким ђинђувама крупних перли. Затим комотни сомотски прслук са шареном копчом на стомаку. Огрлице – коралну ниску, бисерну ниску, стаклену ниску и тешку огрлицу од дуката, потамнелу од времена. Горњи дебели куљмек. Доњи танки куљмек. Ваљенке. Димије – једне, друге. Чарапе од козје длаке. Вунене чарапе. Кончане чарапе. Из свекрвиних дебелих збрчакних ушних ресица хоће да извади крупне минђуше-полумесеце, али ова виче: – Не пипај! Изгубићеш их још... Или ћеш рећи да си изгубила... Зулејха решава да не дира ни прстење од мутног жутог метала на неравним, избораним старичиним прстима.

Вампиркина одећа, уредно сложена у строго одређеном реду, заузима сву клупу – од зида до зида. Свекрва пажљиво опипава рукама све предмете – незадовољно стиска усне, поправља нешто, пегла. Зулејха брзо баца своје ствари на корпу с прљавим вешом на улазу и води старицу у сауну.

Једва отвара врата – запахњује их врео ваздух, мирис усијаног камења и распарене лике. По лицу и леђима почиње да им струји влага.

– Олењила си се да наложиш нормално, сауна је једва топла... – цеди старица, трљајући бокове. Пење се на највишу леуке¹⁵, леже на њу лицем према таваници, затвара очи – пари се.

Зулејха чучи поред припремљених лавора и почиње да гњечи овлажене метлице.

– Лоше их гњечиш – наставља да звоца Вампирка. – Иако не видим, али ја знам: лоше. Брљаш њима тамо-амо по лавору, као да мешаш супу кашиком, а треба их месити, као тесто... И због чега ли је само Муртаза изабрао тебе, нерадницу? Од једног меда између ногу нећеш бити сит читавог живота...

Зулејха је чучнула и почела да меси метлице. Телу одмах постаде вруће, влаже јој се лице и груди.

¹⁵ Леуке – полица у сауни.

– То, то – допире шкрипави глас одозго. – Хтела да ме ишиба неизгњеченим метлицама, ленчуга. Али ја се не дам повредити. Ни мога Муртазу – не дам. Алах ми је због тога и даровао дуг живот, да бих га заштитила од тебе... Осим мене – ко ће да се заузме за мог дечака? Ти га не волиш, не поштујеш – само се претвараш. Лицемерка, хладна и бездушна – ето ко си ти. Ја осећам, ох, како те осећам...

Али о сну – ни речи. Пакосна старица ће да је кињи читаво вече. Зна за Зулејхину нестрпљивост да чује. Мучи.

Зулејха узима две метлице са којих цури зеленкаста вода и пење се код Вампирке на леуку. Глава улази у густ слој ваздуха који прљи под таваницом, и почиње да јој зуји. У очима јој трепере разнобојне тачкице, лете, навиру у таласима.

Ево, Вампирка је сасвим близу: простире се од зида до зида, као широко поље. Квргаве старчке кости штрче увис, између њих су се раштркали чудновати брегови столетног тела, кожа виси као непокретна клизишта. И по читавој тој неравној, час испресецаној јаругама, час богато пропетој долини, теку, извијају се блистави потоци зноја...

Вампирку треба парити обема рукама и обавезно почети од стомака. Зулејха најпре опрезно превлачи метлицом припремајући кожу, после почиње да шиба двама метлицама наизменично. На старичином телу одмах избијају црвене флеке, црно брезово лишће пршти на све стране.

– Не умеш ни да парииш. Колико година те учим... – повисује глас Вампирка да би надвикала дуге, звонке ударце. – Јаче! Ајде, ајде, мокра кокошко! Загреј моје старе кости! Ради жешће, ленчуго! Потерај своју житку крв, можда ће да постане гушћа! Како ти ноћу волиш свог мужа, кад си тако слаба, а? Отићи ће, отићи ће Муртаза код друге, која удара јаче и волеће га јаче! И ја могу да ударим јаче. Пари ме боље – иначе ћу да те ударим! Шчепаћу те за косу и показати како треба! Нисам ти ја – Муртаза, не опраштам! Где ти је снага, кокошко? Ти још ниси умрла, за сада! Или си умрла?! – виче већ на сав глас старица и лице, унакажено гневом, придиже према таваници.

Зулејха замахује из све снаге и сече обема метлицама, као секиром, по телу које светлуца у треперавој пари. Пруће фијуче расечајући ваздух – старица крупно подрхтава, преко стомака и груди претрчавају широке црвене пруге у којима, као тамна зрнца, навире крв.

– Најзад – уздише промукло Вампирка и забацује главу назад, на клупу.

Зулејхи пада мрак на очи па степеништем леуке силази на клизави прохладни под. Дах јој је испрекидан, руке јој дрхте.

– Додај-де још паре – и приони на моја леђа – командује Вампирка мирно и пословно.

Слава Алаху, старица воли да се купа доле. Седа у огроман дрвени шавољ, до врха напуњен водом, у њега марљиво спушта дуге и пљоснате кесе дојки које јој висе до пупка, па доброћудно пружа Зулејхи по једну руку и ногу. Ова их трља распареним ликовим влакном и спира дугуљасте грудвице прљавштине на под.

На реду је глава. Две танке седе кикице, које сежу до бедара, мора да расплете, насапуна и опере а да не дотакне велике висеће минђуше-полумесеце и да не прсне воду у слепе очи.

Пошто се испљускала неколиким кофама хладне воде, Вампирка је спремна. Зулејха је изводи у свлационицу па почиње да брише пешкирим, гатајући хоће ли јој старица открити свој тајанствени сан. У то да је она данас већ све испричала сину, Зулејха не сумња.

Вампирка је одједном болно убоде у бок испруженим квргавим прстом. Зулејха јаукну и узмаче. Старица је поново боде. Трећи, четврти пут... Шта је са њом? Да се није препарила? Зулејха одскакује до зида.

После неколико тренутака свекрва се смирује. Уобичајеним гестом захтевно пружа руку, нестрпљиво мрда прстима – Зулејха ставља у њих унапред припремљени бокал воде за пиће. Старица пије похлепно, капи јуре по дубоким борама од углава уста према подбратку. Затим замахну и снажно заврљачи посуду у зид. Глина звонко звекну и разлете се на комаде, по брвнима пузи тамна водена флека.

Зулејха мрда уснама у краткој некој молитви. А шта је то данас са Вампирком, Алаше свемогући?! Ала се разиграла. Зар је померила памећу од старости? Зулејха је мало сачекала. Затим опрезно прилази и наставља да одева свекрву.

– Ћути-и-и-ш – изговара осуђујуће старица и дозвољава да јој обуче чисту поткошуљу и димије. – Увек ћутиш, занемиш... Ако би неко тако са мном – ја бих га убила.

Зулејха застаје.

– А ти ниси у стању. Ни да удариш, ни да убијеш, ни да заволиш. Љутина твоја спава дубоко и више се неће пробудити, а без љутине – какав је то живот? Не, ти никад нећеш живети истински. Једна реч: кокошка...

– И живот ти је кокошји – наставља Вампирка и с блаженим уздахом се одмиче од зида. – А мој је био истински. Већ сам и ослепела, и оглувела – али још живим, и мени се то свиђа. А ти не живиш. Зато ми те и није жао.

Зулејха стоји и слуша, притискајући уз груди старичине ваљенке.

– Умрећеш ти ускоро, сањала сам. Муртаза и ја ћемо остати у кући, а по тебе ће да долете три огњена ферешта¹⁶ и однесу те право у пакао. Сањала сам све како јесте: и како те они хватају подруку, и како те бацају на кола, и како те возе у пропаст. Ја стојим да доксату, гледам. А

¹⁶ Фереште – анђео.

ти и тада ћутиш – само ричеш, попут Кјубелеке, и бечиш своје зелене очурде, зијаш у мене, као лудача. Ферешти се кикоћу и држе те чврсто. Фијук бичем – и отвара се земља, из рупе – дим и варнице. Фијук – и сви сте полетели туда, и нестали у том диму...

Ноге јој клецају и Зулејха испушта ваљенке из руку, прислања се уза зид, лагано клизи низ њега на танки ћилим, који једва прикрива хладноћу пода.

– Можда неће још скоро да се оствари – зева Вампирка широко и слатко. – Сама знаш: какви се снови остварују брзо а какви – после неколико месеци, већ почињем и да их заборављам...

Зулејха некако облачи старицу – руке је не слушају. Вампирка то примећује, злобно се смејући. Затим седа на клупу, одлучно се ослања о штап:

– Данас нећу да идем са тобом из сауне. Можда ти се помутио разум од овог што си чула. Ко зна шта ти може пасти на памет. А ја ћу још дуго да живим. Тако, зови Муртазу, нека ме он води кући и смести да спавам.

Зулејха чвршће преклапа опаклију на распареном голом телу и иде у кућу, доводи мужа. Овај утрчава у свлачионицу без капе, не стресалући са ваљенки залепљени снег.

– Шта се десило, ени¹⁷? – Притрчава мајци и обухвата јој руке.

– Не могу... – шушка одједном ослабљеним гласом Вампирка, спуштајући главу на синовљева прса. – Не могу више...

– Шта?! Шта је?! – Муртаза пада на колена и почиње да јој опипава главу, врат, рамена.

Дрхтавом руком старица некако развезује траке куљмека на грудима и повлачи оковратник. У отвореном простору, на светлом троуглу коже тамни се црвена флека са крупним црним зрнима спечене крви. Крвни подлив се пружа иза отвора кошуље, доле, до стомака.

– Зашто? – Вампирка извија уста у обрамицу, из очију јој се котрљају две крупне блиставе сузе и губе се негде у борама које јој ситно дрхтуље на образима; она се привија уза сина и немо се тресе. – А нисам јој ништа урадила...

Муртаза скаче на ноге.

– Ти?! – риче он мукло, очима пробадајући Зулејху и опипавајући руком зид око себе.

Под руком напипава букете суве траве, свежњеве лике – скида их и одбацује. Најзад му у шаку запада тешка дршка метле – чврсто је граби и замахује.

– Нисам је тукла! – шапуће пригушено Зулејха, одскачући према прозору. – Никада, ни једном је нисам ни прстом пипнула! Она ми је сама тражила...

¹⁷ Ени – мама.

– Муртаза, сине, не туци је, сажали се – разлеже се из угла дрхтави глас Вампирке. – Она мене није сажалежала, али ти се – сажа...

Муртаза заврљачи метлу. Дршка болно удара Зулејху у раме, опаклија јој се сваљује на под. Ваљенке је изула сама и клиснула у сауну. За њом се с треском затварају врата, грми катанац – муж је закључава споља.

Припијајући врело лице уз малени ознојени прозор, Зулејха кроз разиграну пелену снега гледа како муж и свекрва, као две високе сенке, плове у кућу. Како се пале и гасе светла прозора на Вампиркиној страни. Како Муртаза тешко корача назад у сауну.

Зулејха хвата велику кутлачу и умаче је у лавор с водом, који стоји на пећи, док се из њега дижу увис раскошни колотови паре.

Опет грми катанац: Муртаза стоји на вратима само у вешу, у руци – она иста метла. Закорачио је напред и затворио врата за собом.

Пљусни врелу воду у њега! Сад одмах, не оклевај!

Зулејха дише учестало и држећи пред собом кутлачу у испруженим рукама, корача уназад и упире се леђима о зид, плећкама осећајући тврду избочину брвана.

Муртаза прави још један корак и дршком метле избија кутлачу из Зулејхиних руку. Прилази, из цуга је баца на доњу леуку – Зулејха болно удара коленима и простире се на полицу.

– Лези мирно, жено – говори он.

И почиње да је туче.

Метлом по леђима – не боли. Готово као метлицом. Зулејха лежи мирно, као што јој је и наредио муж, само при сваком ударцу подрхтава и гребе ноктима леуку – зато је он не бије дуго. Брзо се хлади. Ипак јој је запао добар муж.

Затим га она пари и купа. Када Муртаза изађе у свлачионицу да се расхлади, она испира веш. Више нема снаге да се и сама окупа – умор јој се пробудио, очни капци су се налили тежином, глава се замутила – некако превлачи ликом по боковима и пере косу. Остаје јој само да опере под у сауни – и спава, спава...

Од детињства је навикла да пере под на коленима. Само ленчуге раде сагињући се у струку или чучећи – учила је мајка. Зулејха не сматра себе ленчугом – и сада трља клизаве тамне даске патоса клизећи по њима као гуштер: стомак и груди привија уз сам под, ниско сагиње тучану главу и високо диже задњицу. Вртоглавица.

Убрзо је сауна опрана, и Зулејха прелази у свлачионицу: влажне ћилиме веша на киште, који се протеже испод таванице – нека се просуше, сакупља крхотине недавно разбијеног бокала и лаћа се рибања пода.

Муртаза још лежи на клупи – неодевен, замотан у бели чаршав, одмара се. Мужевљев поглед увек тера Зулејху да ради боље, брже – нека види да она није лоша жена, иако је ниског раста. Ево, и сад је

прикупила остатке снаге и прострла се по полу, сумануто трља крпицом по већ чистим даскама – тамо-овамо, тамо-овамо; мокри чуперци избијају и млатарају у такту, неприкривене дојке гмижу по патосу.

– Зулејха – изговара ниско Муртаза, гледајући у голу жену.

Она се исправља у појасу, чучи и не испушта из руку крпу, али не успева да дигне поспане очи. Муж је обухвата отпозади и баца стомаком на клупу, наваљује се читавим телом одозго, дише тешко, кркља, почиње да је притиска, утискује у тврде даске. Он хоће да воли своју жену. Али му неће тело – одучило се да не слуша његове жеље... Најзад Муртаза устаје са ње и почиње да се облачи. – Чак и моја плот те неће – додацује јој и, не гледајући је, излази из сауне.

Зулејха се лагано диже с клупе, у руци – она иста крпа. Довршава прање пода. Качи мокро рубље и пешкире. Облачи се и креће у кућу. Нема снаге да се брине због догађаја са Муртазом. Вампиркино страшно пророчанство – ето о чему ће она да размишља, али сутра, сутра... Када се пробуди...

У кући је већ угашено светло. Муртаза још не спава – на својој половини дише гласно и бодро, даске сјаке шкрипућу под њим.

Зулејха се пипањем пробија у свој угао, прелазећи руком по топлом гргуравом боку пећи, пада на сандук не свлачећи се.

– Зулејха-а-а, – зове Муртаза гласно; глас – задовољан, умиљат.

Она жели да устане – и не може. Тело јој се као кисељ¹⁸ растаче по сандуку.

– Зулејха!

Она клизи на под, чучи пред сандуком, али не успева да одвоји главу од њега.

– Зулејха, мокра кокошко, брже!

Она лагано устаје и, тетурајући се, иде на мужевљев позив. Пење се на сјаку.

Муртаза јој нестрпељивим рукама спушта димије (гневно гракће – ето каква је ленчуга, још се није свукла!), намешта је на леђа, задуже јој куљмек. Његов испрекидани дах јој се приближава. Зулејха осећа како јој лице покрива дуга мужевљева брада, која још мирише на сауну и мраз, а недавне модрице на леђима боле под његовом тежином. Муртазино тело се најзад одазвало на његове жеље, па жури да их испуни – похотно, снажно, дуго, победнички...

За време извршавања брачне дужности Зулејха обично у мислима пореди себе са бућкалицом у којој домаћица снажним рукама лупа бутер дебелом и jakim тучком. Али данас јој се та уобичајена мисао не пробија кроз тешки покривач умора. Кроз пелену сна она једва чује

¹⁸ Кисељ – руска традиционална посланица од кромпира и воћа. – (Прим. прев.)

мужевљево пригушено похракивање. Непрекидни ударци његовог тела је успављују, као одмерено трузкање таљига...

Муртаза силази са жене, отирући дланом мокри затиљак и смирујући испрекидано дахтање; дише уморно и задовољно.

– Иди у своју одају, жено – гура њено непокретно тело.

Он не воли кад она спава поред њега на сјаки.

Зулејха, не отварајући очи, гази на свој сандук, али то не примећује – она већ чврсто спава.

ГУЗЕЉ ЈАХИНА рођена је у граду Казањ 1977. године. Дипломирала је на Факултету за стране језике Казањског државног педагошког института, и на Факултету за сценарио Московске академије за филм. Од 1999. живи и ради у Москви. Приче је објављивала у часописима „Октябрь”, „Нева” и „Сибирские огни”. Први роман *Зулејха отвара очи* објавила је 2015. године и добила угледно признање „Јасна пољана”, „Књига године” и велику националну награду „Бољшаја книга”. Одлука стручног жирија (од сто критичара) и гласање читалаца су у овом случају били подударни – прво место додељено је првенцу непознате Татарке.

Са руског превела и белешку сачинила РАДМИЛА МЕЧАНИН